

У наш час проблема виховання і сім'ї стоїть чи не найгостріше. Матері все частіше залишають дітей у пологовому будинку. Батьки не мають часу не тільки на виховання, а й на просте спілкування із дітьми. Тому "Книга для батьків" А.С. Макаренка має стати настільною для всіх свідомих батьків. Бо лише ті, хто знає про важливість правильного виховання, може виховати особистість, а отже і майбутнє. Наостанок хотілося б навести цитату А.С. Макаренка: "Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми, перед цілою країною" [1,105].

Література

1. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Радянська школа, 1972. – 334с.
2. Кривонос А. Наследники Макаренка: использование наследия сегодня // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 55 – 57.
3. Зязюн І.А. Універсальні цінності спадщини Макаренка // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 2. – С. 101 – 108.
4. Універсальні цінності спадщини Макаренка і сучасність // Шлях освіти. – 1998. – № 1. – С. 12 – 15.

Аннотація. В статті розглядаються сучасні аспекти сімейного виховання в педагогічній спадщині А.С. Макаренка.

Ключевые слова: сімейне виховання, педагогічне насліддя А.С. Макаренка.

Annotation. In the article are examined the modern aspects of domestic education in the pedagogical inheritance of A.S. Makarenko.

Keywords: domestic education, pedagogical inheritance of A.S. Makarenko.

УДК 378.147

Скічко Л.С.

ЦІНІСНО-ОРІЄНТОВАНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях простежуються різні підходи до тлумачення ціннісних орієнтацій майбутнього педагога. Стаття присвячена з'ясуванню змісту конструкту "ціннісні орієнтації" шляхом аналізу психолого-педагогічної літератури.

Ключові слова: психолого-педагогічні дослідження, майбутній педагог, конструкт "ціннісні орієнтації".

В умовах демократизації, реформування системи освіти на принципах гуманізації та гуманітаризації, загострення проблеми національної самосвідомості суспільства активізується проблема духовності та зокрема переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій як особистості, так і суспільства в цілому. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Тому одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є формування загальнолюдських цінностей майбутніх фахівців [1]. "Виховання на основі засвоєння певних цінностей – головний напрям у формуванні особистості, її духовного світу і духовної культури. Вітчизняними та зарубіжними педагогами й психологами з цією метою розроблено концепції ціннісного виховання, ціннісного навчання і ціннісного розвитку. В аксіології виховання, крім поняття "цінність", обов'язково використовують і поняття "ціннісна орієнтація" [8, 20-21].

Метою даної статті є з'ясування змісту конструкту "ціннісні орієнтації" шляхом аналізу різних підходів у психолого-педагогічній літературі.

Проблема ціннісних орієнтацій знайшла відображення у філософській, соціологічній, психологічній та педагогічній науковій літературі. Базовою категорією в понятті "ціннісна орієнтація" є категорія "цінність". Тому насамперед нам слід з'ясувати, як сучасна наукова література трактує поняття "цінності". Існує велика кількість тлумачень та класифікацій цінностей. До генези поняття "цінність" зверталось багато сучасних філософів (В.Брожек, В.Василенко, В.Водзинська, О.Дробницький, А.Москаленко, І.Попова, В.Сержантов, Л. Столович,

В.Тугарінов та ін). (ОДробницький, С.Попова, Л.Столович, В.Тугарінов та ін.), соціологів (А.Здравомислов, В.Оссовський, А.Ручка, В.Ядов та ін.), психологів та педагогів (Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Кікнадзе, Н.Кон, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе та ін.).

У філософії накопичено значний досвід трактування поняття цінностей. Так, В.Тугарінов у своєму дослідженні говорить, що цінність мають ті явища (сторони, властивості явищ) природи та суспільства, які корисні, потрібні людям історично визначеного суспільства чи класу в якості дійсності, цілі, ідеалу [13]. З даного визначення випливає, що цінністю може бути не тільки те, що існує, але й те, що ще необхідно здійснити, за що потрібно боротися. Критерієм цінності В.Тугарінов називає корисність. Отже, він трактує цей феномен у трьох варіантах: 1) цінність як значущість, корисність предметів та явищ; 2) цінність як ціль, ідеал; 3) цінність і як значущість, і як ідеал.

Близьким до такого розуміння є трактування даної категорії О.Дробницьким: “Явище цінності виникає за умов протиріч між уже визрілими потребами, необхідністю..., з одного боку, та існуючою дійсністю, яка на даний момент ще не дозволяє відразу і повністю вирішити ці проблеми, з іншого боку” [Цит. за: 2, 65]. А.Здравомислов підкреслює, що тільки духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моралі і є сферою цінностей. Цінності в його концепції виступають як особливі продукти духовної діяльності людини, у ході яких певним чином перетворюються та демонструються соціальні властивості речей [Там само].

У свою чергу, В.Ядов звертає увагу на виховний аспект теорії цінностей, підкреслюючи, що виховання передбачає усвідомлення вихованцем конкретних явищ як цінностей так і нецінностей, відповідне ставлення до сукупності цінностей, і що ціннісні орієнтації відіграють провідну роль у побудові довготривалих програм поведінки [Там само, 66].

Цінність за своєю психологічною сутністю ототожнюють з категоріями “значущість” (Н.Добринін), “установка” (Д.Узнадзе), “ставлення” (В.Мясищев), “особистісний сенс” (О.Леонт'єв).

С.Рубінштейн відносив людей, явища матеріальної та духовної дійсності до розряду цінностей. Він писав: “Цінності походять від співвідношення світу і людини, виражають те, що в світі, включаючи і те, що створює людина у процесі історії, все те, що є значущим для людини” [4, 36].

Із неоднозначності поняття “цінність” випливає й різноманіття класифікацій. В.Брожек вважає, що будь-яка ієрархія цінностей, будь-яка їх типологія є вираженням відповідного, історично досягнутого стану суспільства і, крім розподілу цінностей на матеріальні та духовні, розподіляє їх на: 1) дійсні та концептуальні; 2) первинні, вторинні, третинні, де первинні цінності задовольняють біологічні потреби, до вторинних відносяться матеріальні цінності, третинні цінності – це засоби комунікації; 3) теперішні, минулі та майбутні; 4) фінальні та інструментальні; 5) утилітарні, правові, релігійні, естетичні тощо. В.Брожек достатньо повно виділив типологічні системи цінностей [3].

К.Роджерс, аналізуючи проблеми цінностей, приходить до чотирьох припущень: 1) ціннісний процес як частина життя людини має органічну основу, базується на довірі людини до мудрості цілісного Я, а не якоїсь його частки; 2) ефективність цього процесу прямо пропорційна відкритості людини своєму внутрішньому досвіду; 3) чим більша відкритість людей їх внутрішньому досвіду, тим більшою є спільність їх цінностей; 4) загальні для всіх людей цінності гуманістичні та конструктивні. К.Роджерс вважає, що універсальні цінності дійсно існують, однак вони знаходяться у самій людині, тому їх не можна дати, а можна лише створити умови для їх розвитку [Цит. за: 2, 78].

Таким чином, цінність як аксіологічна категорія має багаторівневу структуру. Загальним, об'єднуючим є той факт, що цінності відображають світ людини, її культуру. Цінності можуть існувати як суб'єктивні, що відображаються у свідомості людини. Діалектика даної аксіологічної категорії показує, що в історії розвитку суспільства вищою цінністю стає людина як особистість, як самоціль суспільного розвитку.

Як і категорія “цінності”, поняття “ціннісні орієнтації” також не має єдиного визначення. Звернемо увагу на те, що розробка концепту “ціннісні орієнтації” пов'язана з діяльнісним аспектом цінностей. Так, в “Українському педагогічному словнику” С.Гончаренка, ціннісні орієнтації трактуються як “вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. *Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті.* Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною ціннісних орієнтацій” (Курсив наш – Авт.) [5, 357].

Проблеми формування, розвитку ціннісних орієнтацій в науково-педагогічних дослідженнях розглядаються та аналізуються за різними напрямками: аксіологічним (О.Булінін, В.Гриньова, М.Нікандров, В.Повзун, А.Серий, В.Сластьонін, Т.Смирнова та ін), діяльнісним (В.Анненков, Т.Брайченко, О.Вершловський, В.Воронцова, Н.Нікітіна, С.Новікова, З.Павлютенкова, Л.Разживіна, В.Тамарін, С.Хмара, М.Чорнобаєва, Є.Шиянов та ін.), особистісним (В.Дзюба, О.Медведенко та ін.), системним (Є.Андрієнко, І.Лушников, М.Ситникова, О.Ярмоленко та ін.).

Роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлено у працях Є.Барбіної, І.Беха, А.Богуш, М.Боришевського, В.Бутенка, Т.Бутківської, І.Зязюна, Л.Крицької, Л.Ломако, Л.Савченко, Р.Скульського, В.Струманського, І.Тараненко, Л.Хомич та ін.

Деякі дослідники визначають ціннісні орієнтації через ідеали, спрямування, цілі (Б.Ананьєв, В.Анненков, Е.Соколов). Так, Б.Ананьєв визначив, що “спрямованість особистості на ті чи інші цінності складає її ціннісні орієнтації” [2, 3]. Цієї ж думки дотримується у своєму дослідженні В.Анненков: “Спрямованість особистості складає найважливішу її сторону, визначаючи її соціальну та моральну цінність” [7, 8]. Е.Соколов надав особливого значення ціннісним орієнтаціям у формуванні спрямованості особистості, де вони виконують п’ять основних функцій: експресивну, адаптивну, захисну, пізнавальну та функцію внутрішньої координації. Ціннісні орієнтації В.Ольшевським розуміються як життєво важливі цілі, прагнення, ідеали, на які особистість спрямовує свою діяльність. Інші вчені визначають ціннісні орієнтації як систему установок (І.Кон, Д.Узнадзе). “Орієнтації, спрямовані на будь-які соціальні цінності, називаються ціннісними орієнтаціями”, – зазначає І.Кон [6, 26]. На думку С.Новикової, ціннісні орієнтації виступають як соціальна властивість особистості, яка орієнтує індивіда на досягнення основних цілей життєдіяльності, на активну участь у процесі засвоєння та відтворення матеріальних і духовних цінностей, в яких задовольняються вищі потреби людини [11, 18]. Нерідко ціннісні орієнтації визначаються як важливий елемент внутрішньої структури особистості, закріплений життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань, який дозволяє розрізнати значуще, суттєве для даної людини і незначуще, несуттєве [12, 291-292].

Сучасна “особистісно орієнтована наука, яка спирається на загальнофілософську ідею самовисування, саморозвитку, прагнучи оперувати поняттями, що адекватно відбивають гуманістичну сутність людини й процес її виховання (“суб’єкт-суб’єктний”, “свідомість-самосвідомість”, “розвиток-саморозвиток”, “Я-концепція”, “само актуалізація”, “самореалізація” та ін.), підкреслює не тільки зовнішню, але й внутрішню сторони процесів розвитку”. [10, 126-127].

Наш аналіз соціально-філософської, психологічної і педагогічної літератури переконливо свідчить, що ціннісні орієнтації є найважливішими елементами згаданої “внутрішньої сторони процесів розвитку”, – а саме – внутрішньої структури особистості. “Сукупність сформованих, стійких ціннісних орієнтацій утворює своєрідну вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність відповідного типу поведінки і діяльності, виражену в спрямованості потреб та інтересів” [12, 291-292].

У дослідженнях педагогів і психологів (О.Балл, С.Гончаренко, І.Зязюн, І.Бех, О.Кучерявий, С.Сисоєва, П.Стефаненко, Е.Пехота, О.Харченко та ін.), присвячених проблемі впливу особистості викладача на учнів, підкреслюється, що навчально-виховний процес можна розглядати як механізм цілеспрямованого педагогічного управління процесом суб’єктного перетворення студентів. У цьому зв’язку ми можемо твердити, що справді ефективним навчально-виховний процес може вважатися лише у разі його “ціннісної спрямованості”, яка забезпечить формування творчої індивідуальності.

Дослідники визначають “ціннісні орієнтації” як спрямованість особистості на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що ціннісні орієнтації є провідними елементами мотивації людських вчинків, реалізації програм поведінки. Ціннісна орієнтація є елементом структури особистості, який функціонує на свідомому рівні.

У ціннісних орієнтаціях цінність виконує роль своєрідного орієнтира і певного регулятора поведінки й діяльності людини в предметній і соціальній дійсності. Особистість орієнтується на ті цінності, які найбільше їй необхідні і в перспективі відповідають її інтересам і цілям, імпонують її досвіду. В професійній ціннісній орієнтації педагога такою цінністю є конкретна професія, коли педагогічні цінності виступають у якості відносно стійких орієнтирів, за якими учитель співвідносить своє життя й педагогічну діяльність.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – ст. 860.
2. Анненков В.П. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово економічного коледжу: Дис канд. пед. наук: 13.00.05; 13.00.01. – К, 1996. – 136 с
3. Брожик В. Эстетика на каждый день. – М.:Знание, 1991. – 208 с.
4. Вієвська М.Г., Савченко Л.О. Студент ХХІ століття. Збірник наукових праць. – №7. – Кривий Ріг, 2004. – С. 3-7.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: “Либідь”, 1997. – 376 с., 357
6. Кон И.С. Как построить своё “Я”. – М.: Просвещение, 1991.- 115 с.
7. Новикова С. В. Ценностные ориентации студентов педагогического вуза в сфере общения и пути их формирования: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.,1984. – 182 с.
8. Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В.М. Гриньової, СТ. Золотухіної. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Харків: “ОВС”, 2006. – 224 с.
9. Рубинштейн С.Л. Человек и мир // Проблемы общей психологии. – М.: АПН РСФСР, 1976. – С. 253-381.
10. Сержожникова Р.К. Професійна підготовка майбутнього викладача як фактор формування його творчого потенціалу // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №1. – Бердянськ: БДПУ, 2007. – 220 с.
11. Слостенин В.А. Чижикова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
12. Соціально-педагогічний словник / За ред. В.В.Радула. – К.: “ЕксОб”, 2004. – 304 с.
13. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. – Л.:ЛГУ, 1960. – 156 с.

***Аннотация.** В современных психолого-педагогических исследованиях прослеживаются разные подходы к толкованию ценностных ориентаций будущего специалиста-педагога. Статья посвящена выяснению содержания конструкта “ценностные ориентации” путем анализа психолого-педагогической литературе.*

***Ключевые слова:** психолого-педагогические исследования, будущий педагог, конструкт “ценностные ориентации”.*

***Annotation.** In modern psychological and pedagogical researches different approaches are traced to interpretation of the valued orientations of future specialist-teacher. The article is devoted to finding out of maintenance of the “Valued orientations” concept by the analysis of psychological and pedagogical literature.*

***Keywords:** psychological and pedagogical researches, future teacher, maintenance the “valued orientations”.*

УДК 373.2+37.025

Степанова Т.М.

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У 50-І РР. ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** У статті автор розкриває характерні риси розвитку дошкільної освіти у 50-і рр. ХХ століття, шляхи подолання розриву між дошкільною і початковою ланками освіти. Звертає увагу на окремі рекомендації науковців щодо підготовки дітей до навчання у школі.*

***Ключові слова:** навчання, освіта, підготовка до школи, зміст навчання.*

Як відомо, у період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) подальший розвиток освіти в Україні, зокрема дошкільної, було припинено.

На окупованій німецько-фашистськими загарбниками території перестали функціонувати усі дошкільні заклади. У повідомленні українського уряду “про розгром і звірства, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками”, зазначалося, що “гітлерівці почали планове знищення шкіл, вищих навчальних закладів, музеїв, бібліотек, клубів, театрів, лікарень і дитячих садків” [6, 8]. Німецько-фашистські окупанти робили все, щоб знищити культуру українського народу. У заявах керівників окупаційних військ зазначалося: “... ми були б мерзотниками, коли б щонебудь зробили для освіти українців” [3, 33].